I. Část všeobecná.

§ 1. Pojem soukromého práva ve střední Evropě.

Dějinami soukromého práva ve střední Evropě nazýváme dějiny soukromého práva v zemích českých, německých, polských a uherských. Tím je řečeno, že nejsou to dějiny jednoho právního řádu, nýbrž několika různých práv. Časově líčení právního vývoje ve střední Evropě jde od počátků historických zpráv až po dobu nejnovější, v níž platný právní řád jest předmětem výkladu platného občanského práva. Jednak různý obsah právních předpisů, jednak časový rozsah ukládá dějinám soukromého práva ve střední Evropě, aby se zabývaly jen hlavními vývojovými rysy a aby nalézaly souhlasné neb podobné zásady právního vývoje v různých skupinách právních předpisů ve střední Evropě. Mají zkoumati, zda tato podobnost neb shoda v právním vývoji nevyplynula buď z vnitřní příbuznosti neb ze vzájemného působení jednoho práva na právo druhé.

Líčiti vývoj soukromého práva ve střední Evropě v soustavě a v systému lze z týchž důvodů jako systém dějin veřejného práva ve střední Evropě. Také soukromé právo ve střední Evropě se tvoří vzájemným působením různých práv navzájem. Možnost vzájemného působení jest podmíněna samou povahou právního řádu ve střední Evropě.

Vývoj soukromého práva ve střední Evropě vyznačuje se s počátku samostatným vývojem bez vlivu římského práva. V této době hraje ovšem velmi významnou roli právo německé svým vlivem, hlavně v oboru městského práva. Velmi brzy pronikají do střední Evropy předpisy soukromého práva římského, jež se mísí s domácími prvky, nedovedou je však utlumiti úplně. Tím, že recepce se děje pozvolna a v různých oborech právních různě, nelze ani dobu samostatného právního vývoje a dobu recepce časově přesně od sebe oddělit. Recepce římského práva jest opětně jednotícím prvkem právních předpisů ve střední Evropě. V novější době vrací se právníci k předpisům národ-

ních práv, hledají zásady domácího práva. Jest to patrno i na právních předpisech, jež v té době vznikají.

Ve výkladu dějin soukromého práva ve střední Evropě budeme sledovati vývoj jednotlivých právních institutů s vytknutím hlavních rysů vývojových od nejstarší doby až po dobu moderní.

O dějinách soukromého práva ve střední Evropě pojednává učebnice prof. M. Stiebra, Dějiny soukromého práva ve střed. Evropě (1930). Jinak mají dějiny jednotlivých práv své učebnice.

Právo německé. Literatura soukromého práva německého je velmi rozsáhlá. Nejdůležitější učebnice jsou tyto: Ze starších systémů jest uvésti tato díla: Eichhorn K. Fr., Einleitung in das deutsche Privatrecht, (1823, 1845). Beseler Georg, System des gemeinen deutschen Privatrechts, (3 sv. 1847, 1853, 1855, 2 sv. 1885). Stobbe Otto, Handbuch des deutschen Privatrecht I.—V. (I. 1871—V. 1885). V. Roth, System des deutschen Privatrecht (3 sv. 1880—1886). Heusler A., Institutionen des deutschen Privatrechts (1885, 1886, 2 sv.), v. Amira K., Grundriss des germanischen Rechts (1913), v. Schwerin Claudius, Deutsche Rechtsgeschichte, (1915). Gierke Otto, Deutsches Privatrecht I.—III. (1895—1917), Gierke Otto, Grundzüge des deutschen Privatrechts v. Enzyklopädie der Rechtswissenschaft (Holtzendorf-Kohlers) I. (1915); Brunner Heinrich, Deutsche Rechtsgeschichte (2 sv. 1906, 1928). Schröder-Künsberg, Lehrbuch des deutschen Rechtsgeschichte (VII. vydání). Hübner Rudolf, Grundzüge des deutschen Privatrechts (V. vyd.).

Kromě systematických zpracování jen dějin německého práva, v novější době pěstovaly se v Německu právní dějiny jako úvod do moderního práva. Vzorem takovýchto učebnic je učebnice H. Schreuerova, Deutsches Privatrecht (1921).

Právo polské. Systematické zpracování soukromého práva polského má již bohatou literaturu. Prvým systematickým zpracováním soukromého práva polského jest dílo Ostrowského, Prawo cywilne narodu polskiego, I.—II. (1784, 1787), dále Jana Wincenta Bantkého, Prawo prywatne polskie (1851), Ant. Zykm. Helcla, Dawne prawo prywatne polskie, (1874). Dále jsou to znamenitá díla syste-

matická: Dutkiewicz Walent, Prawa cywilne, jakie w Polsce od r. 1347 do wprowadzenia kodeksu Napoleona obowiązywaly (1869), P. Burzyński, Prawo polskie prywatne, I., II. (1867—1871). Mezi díla, jednající o právu polském systematicky náleží i dílo T. Czackého, O litewskich i polskich prawach (posl. vyd. 1861) a dílo W. A. Maciejowského, Historja prawodawstw stawiańskich (1856—1868). Největším dílem o polském soukromém právu jest dílo Prz. Dąbkowského, Prawo prywatne polskie, I., II. (1910, 1911). Krátká učebnice jest pak od téhož spisovatele, Zarys prawa polskiego prywatnego (1922, 3. vyd.).

Právo uherské. Literatura soukromého práva uherského má rovněž řadu zpracování ze starší doby. Jsou to díla: Huszty St., Jurisprudentia practica seu commentarius novus in jus Hungaricum (1745), Kövy Alex., Elementa jurisprudentiae hungaricae (1800); Frank Ign., Principia juris civilis hungarici (1829). Kromě těchto děl jsou zde ještě novější: Pavla Szlemenicze, Elementa juris civilis hungarici (2 sv. 1817, 1829), Kelemena Em., Institutiones juris privati hungarici (1814, 1818). Wenzel Gust., Magyar erdélyi magánjog rendszere (1863—1879) a rovněž dílo Fodorovo, Magyar magánjog (dílo psané více autory v řadě svazků I.—V., 1905—1909).

Speciálně právními dějinami soukromého práva se zabývají učebnice Hajnika Emericha, Magyar alkotmány-és jogtörténelem (1872), pak Timona Ákose, Magyar alkotmány és jogtörtenet (1902, 1906). O soukromém právu obsaženém v Tripartitu: Kadlec Karel, Verböczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské a chorvatské šlechty v něm obsažené (1902). O novém právu uherském srv. Almási A., Ungarisches Privatrecht I.—II. (1922—1924) a Fajnor-Zátureckÿ, Nástin súkromého práva platného na Slovensku a v Podk. Rusi (1924).

Právo české nemá ještě učebnice a systému soukromého práva. Jsou ovšem monografie, které shrnují látku určitého oboru. Tak na př. studie Kadlecova, Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském (1898); Kapras Jan, Manželské právo majetkové (1908), Kapras Jan, Poručenství na sirotky v právu českém (1904), Kapras Jan, K dějinám čes. práva zástavního (1903), Kalousek Jos., O staročes-

kém právě dědickém a král. právě odúmrtném (1894), Rauscher Rud., Dědické právo podle čes. práva zemského (1922), Rauscher Rud., K rukojemství v českém právu zemském (1923) a j.

§ 2. Ráz právního vývoje před recepcí římského práva.

V období právního vývoje soukromého práva ve střední Evropě před recepcí římského práva jest charakteristickým především právní partikularismus.

Právo není jednotné ani v určitém státě ani v určitém territoriu. Zjev ten souvisí s celkovým vývojem právním ve střední Evropě.

Právo vyvíjí se totiž s počátku jako právo kmenové. Příslušníci určitého kmene mají své právo zvláštní, které se liší od práva příslušníků jiného kmene. Je tomu tak na počátku právního vývoje v době francké a je tomu také i u práv slovanských, u práva českého a polského a také i u práva v zemích uherských. Toto kmenové právo platí s počátku pro všechny právní poměry uvnitř určitého kmene, nehledíc k tomu, zda osoby, které byly účastny v určitých poměrech právních, byly příslušníky kmene.

Později právní poměry řídily se kmenovým právem jen, byli-li v nich účastni příslušníci určitého kmene. Rozhodoval tudíž později princip osobní (personalitní) (lex originis). Tento princip rozšířil se pak tou měrou, že uplatňoval se i mimo území kmenové pro všechny příslušníky určitého kmene. Přišel-li příslušník kmene do území druhého kmene, bylo nutno, aby při řešení právních poměrů bylo zjištěno, kterými právními normami se řídí. Byly to tak zvané professiones iuris, vyznání, podle kterého práva se příslušník spravuje, po případě kterému právu a jeho normám se podrobuje. Když se stal styk jednotlivých kmenů častějším, vyvinuly se předpisy, určující některé otázky tohoto styku. Vzniklo tak mezikmenové právo soukromé, které je jakýmsi předchůdcem moderního mezinárodního práva soukromého.

Systém tento však nemohl se udržeti dlouho. Po rozpadnutí říše francké a po zcentralisování říše české, polské a uherské, zmizely jednotlivé kmeny. Kmenové právo muselo také ustoupiti jinému právnímu řádu, řídícímu se nikoliv poměry a pří-